

УДК 330.1:172

DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.194.66-73>**Опалько В.В.**кандидат економічних наук
Черкаський національний університет**Opalko Viktoriia**

Ph.D. in Economics

Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University

<https://orcid.org/0000-0002-0803-4040>**Процаликіна А.М.**кандидат економічних наук
Черкаський національний університет**Proshchalykina Alina**

Ph.D. in Economics

Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University

<https://orcid.org/0000-0002-9867-2555>

ОНТОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті запропоновано концепт онтології соціально-економічних досліджень, який включає основні поняття або ідею, що є будівельним блоком для створення більш складних структур знань. Сформовано концептуальні основи онтології соціально-економічних досліджень. На основі дослідження генезису принципових підходів до соціально-економічних процесів систематизовано онтологічні принципи соціально-економічних досліджень, серед яких такі, як структурність, реалістичність, ціннісна нейтральність, багаторівневий аналіз та інші. Сформовано алгоритм онтології соціально-економічних досліджень з метою поглибленого розуміння та практичної імплікації теоретичних знань у господарській діяльності, що сприяють ефективнішій організації дослідницького процесу та допомагають визначити найбільш адекватні методи і підходи для вирішення конкретних наукових питань, що економить час і ресурси.

Ключові слова: онтологія, концепт, кількісні методи, економічні методи, соціально-економічні дослідження, принципи онтології.

ONTOLOGY OF SOCIO-ECONOMIC RESEARCH

Introduction. The ontology of socio-economic research contributes to a deeper understanding of the foundations of social and economic phenomena, which helps in the development of effective policies and strategies for solving problems at different levels of methodological knowledge. The development of modern science requires a detailed study of the ontological aspects of socio-economic processes for the analysis and forecasting of socio-economic phenomena. Research hypothesis: socio-economic processes can be more effectively analysed and predicted through the development of a formalized ontological system that describes the main concepts, methods and principles of ontological research. **Purpose.** Systematize the latest knowledge about the basic elements of socio-economic phenomena and develop the concept of the ontology of socio-economic research to improve the interpretation of the relationships between the elements of the knowledge system. **Methodology.** The theoretical and methodological basis of the research is based on philosophical, sociological and economic concepts. In the course of the research, the following methods were used: historical and logical approaches, systematization, comparative analysis (when studying the genesis of ontological principles), theoretical generalization, abstract-logical (when arguing the research concept), classification, decomposition, modelling (when formation of the conceptual foundations of the ontology of socio-economic research). **Results.** The conceptual foundations of the ontology of socio-economic research have been formed. It is defined that ontology investigates the nature of being and reality, including various approaches such as traditional, formal, applied and social ontologies. An algorithm of the ontology of socio-economic research has been formed for the purpose of in-depth understanding and practical implication of theoretical knowledge in economic activity, which contribute to a more efficient organization of the research process and help to determine the most adequate methods and approaches for solving specific problems. The main aspects of the ontology of socio-economic research include: conceptual foundations, research methodology, relationships, empirical research, ontological principles. Based on the study of the genesis of principled approaches to socio-economic processes, the ontological principles of socio-economic research are systematized. **Originality.** The theoretical framework of social ontology, which studies the structure of social reality, and the framework of economic ontology, which focuses on the systematization of economic knowledge and the structuring of the research concept and

© Опалько В.В., Процаликіна А.М., 2024

interpretation of results, are defined. Taking into account the interdisciplinary approach, we improved and specified the interpretation of the term ontology of socio-economic research, by which we understand the philosophical approach of systematic study of the nature and structure of socio-economic phenomena and processes based on the formation of conceptual foundations, methodology and research principles. The modern ontological principles of socio-economic research (structurality, realism, taking into account the context, multi-level analysis, interdisciplinary, impartiality, interaction and mutual influence, dynamism) were formed and meaningfully revealed, the observance of which contributes to the objectivity and accuracy of research, allows taking into account complex and interdisciplinary approaches. **Conclusion.** The ontology of socio-economic research is aimed at creating a coherent and comprehensible picture of socio-economic reality, which helps researchers better understand and explain complex processes and phenomena, as well as develop effective strategies for their management and improvement. Ontological approaches to socio-economic research provide a structured and systematic approach to the analysis and development of effective policies and strategies, which contributes to a deeper understanding of complex socio-economic phenomena. The development of ontologies of socio-economic research includes the concept, methodology, principles and practical recommendations regarding the research algorithm.

Keywords: ontology, concept, quantitative methods, economic methods, socio-economic research, principles of ontology.

JEL classification: A10, B41.

Постановка проблеми. Онтологія соціально-економічних досліджень забезпечує глибоке розуміння фундаментальних основ процесів і явищ, що формують соціальні та економічні аспекти розвитку. Ці знання дозволяють дослідникам формувати та розробляти ефективну політику та стратегії для вирішення сучасних соціально-економічних викликів, таких як нерівність, стійкий розвиток, глобалізація та ін. Динамічність і, водночас, диспропорційність глобального соціально-економічного розвитку за умов наростання викликів і випробувань, що останнім часом постають перед людством та економічною наукою загалом, вимагають детального вивчення онтологічного підходу до соціально-економічних процесів і з'ясування тенденцій і домінант розвитку соціально-економічних досліджень.

Гіпотезою нашого дослідження є таке твердження: соціально-економічні явища і процеси можна ефективніше аналізувати та прогнозувати, якщо розробити і застосовувати єдину, формалізовану онтологічну систему, яка описує основні поняття, категорії, їх взаємозв'язки, методіку дослідження та підпорядкована певним принципам. Ця гіпотеза передбачає, що існує можливість створити уніфіковану систему знань, концепцію, яка допоможе краще розуміти і пояснювати складні взаємозв'язки у соціально-економічних системах, підвищуючи точність досліджень і якість прийняття рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Публікаційна активність щодо онтології соціально-економічних досліджень охоплює низку ключових питань та напрямків, які відображають сучасні тенденції та наукові досягнення в цій сфері. Зокрема Я. Слейд-Каффарел розглядав теорію соціального позиціонування (соціальну онтологію) та природу й структуру соціально-економічних досліджень [1], А. Колот, О. Герасименко розглядали онтологію темпоральних імперативів соціально-трудоного розвитку [2], Г. Амарал, Т. Салес і Дж. Гіццарді у праці «На шляху до онтологічної мережі у фінансах та економіці» розкривали питання економічних та фінансових онтологій з точки зору створення референсної онтології для складних

економічних доменів, що використовуються в системах облікової інформації та регуляторного управління фінансовими змінами [3], В. Звонар здійснив аналіз концептуального змісту (онтологічних рамок) та конкретно-історичного економічного змісту (онтологічного ядра) соціальної відповідальності як економічного феномену [4]. Ці публікації свідчать про значний прогрес у розумінні соціально-економічних явищ через призму онтологічного аналізу, підкреслюючи важливість соціальних структур та колективних процесів в сучасній економіці та суспільстві.

Проте недостатньо дослідженими залишаються деякі аспекти динаміки соціальних інститутів, вивчення нових форм організацій та їх вплив на соціально-економічні процеси, питання інтеграції міждисциплінарних підходів і нових форм організації дослідження, оскільки більшість досліджень сфокусовано на економічних чи соціальних аспектах окремо, а не на інтегративному баченні онтологічної моделі соціально-економічних досліджень. Дослідження міждисциплінарних методів і підходів та їх синергії надають можливість більш глибокого розуміння концепту соціально-економічних явищ. Ці аспекти представляють важливі напрями для подальших досліджень, які можуть розширити наше уявлення щодо соціально-економічних систем через призму онтологічного аналізу.

Мета статті – формування інтегративного бачення онтологічної моделі соціально-економічних досліджень для забезпечення системного і структурованого підходу щодо інтерпретації взаємозв'язків між елементами системних знань.

Досягнення поставленої мети потребує розширення знань про онтологію дослідження та перегляду застарілих ментальних схем для адаптації їх до сучасних викликів і тенденцій. Це включає вдосконалення методів аналізу, інтерпретації та моделювання соціально-економічних процесів, міждисциплінарність, а також розробку нових підходів до вивчення взаємозв'язків між різними елементами цих процесів.

Виклад основних результатів дослідження. Теоретико-методологічна основа дослідження базується на фундаментальних положеннях сучасної теорії з

імплементациєю напрацювань філософської, соціологічної, поведінкової та економічної наук. Як зазначає А. Філіпенко «для XX – початку XXI століть характерне повернення до онтологічної проблематики як у широкому світоглядному розумінні (загальна онтологія), так і в плані онтології конкретних наук (регіональних онтологій, за Гуссерлем), у тому числі економічної» [5]. За логікою нашого дослідження ми сформуємо базові поняття та категорійний апарат для формування концепту онтології соціально-економічних досліджень. Далі сформуємо концепт соціально-економічних досліджень (на основі синергетичного підходу), визначимо взаємозв'язок між елементами системи (причинно-наслідкові зв'язки та взаємозалежності). У подальшому узагальнимо термінологічну базу щодо онтології соціально-економічних досліджень з метою більш чіткого та зрозумілого обміну знаннями серед дослідників.

Онтологія – це розділ філософії, що досліджує природу буття, існування та реальності. Дослівно онтологія з латини перекладається як вчення про буття. Вона займається вивченням основних категорій і понять, які описують світ і його структуру, а також взаємозв'язки між ними [6]. Вона також включає розробку теоретичних моделей, які пояснюють, як різні елементи реальності взаємодіють між собою. За змістом онтологія може бути традиційна (охоплює питання буття, сутність об'єктів і їх властивості); формальна (описує категорії і поняття буття з використанням математичних і логічних методів і моделей); прикладна (використовується в конкретних галузях науки або практики для систематизації та структурування знань, наприклад, в інформаційних системах, штучному інтелекті, біоінформатиці тощо); мета-онтологія (розглядає найбільш загальні поняття); соціальна (вивчає структуру та властивості соціальних реальностей, таких як інституції, норми, ролі, соціальні групи та відносини між ними); економічна (зосереджується на систематизації та структурізації економічних знань, включаючи поняття, моделі, процеси та взаємозв'язки, що визначають економічні явища) та ін. [3; 5-7].

На думку Я. Слейд-Каффарела [1] соціальна онтологія представляє собою дослідження природи та основної структури соціальної реальності. Вона охоплює вивчення соціальних позицій, відносин та інститутів, які формують наше розуміння соціальних явищ. Соціальна онтологія є критично важливою для усунення пояснювальних невдач у сучасній економіці та соціальних науках, що часто виникають через ігнорування онтологічних аспектів соціальних матеріалів.

Г. Амарал, Т. Салес і Дж. Гіццарді [3] виокремлюють еталонні онтології, які представляють собою потужні інструменти для представлення моделі консенсусу всередині спільноти для підтримки комунікацій, встановлення консенсусу, а також семантичну сумісність та інформаційну інтеграцію. Автори аргументують, що економіка і фінанси є надто великими та складними, щоб їх представити як єдине, тому необхідно створити онтологічну основу, побудовану поступово та інтегровано, як мережа. Ми погоджуємося, що складні

соціально-економічні системи треба представити у певному концепті для загального уявлення онтології досліджень.

А. Філіпенко ототожнює економічну онтологію з економічною реальністю, економічною дійсністю, і мистецтвом економіки (економічною політикою) [5].

Отже, онтологія у соціальних та економічних дослідженнях стосується систематизації та структурування знань про певну галузь, що допомагає уніфікувати термінологію та підходи до дослідження соціально-економічних явищ і процесів. Онтологія соціально-економічних досліджень є філософським підходом, що вивчає природу і структуру соціально-економічних явищ і процесів. Вона включає в себе розуміння фундаментальних категорій і концептів, які є основою для аналізу суспільства, економіки та економічної думки. Визначимо ключові елементи онтології соціально-економічних досліджень.

По-перше, це концепт онтології соціально-економічних досліджень, який полягає в розумінні та систематизації фундаментальних елементів, що складають соціально-економічну реальність, включає визначення ключових категорій, їх аналіз, у нашому випадку це терміни філософії, економіки, соціології, наприклад: об'єкт, предмет, сутність, зміст, гроші, товар, прибуток, ресурси, суспільство та ін.

По-друге, парадигма соціально-економічного розвитку, яка розглядається нами як певна концептуальна рамка (фрейм), що визначає основні принципи, методи і напрямки розвитку суспільства й економіки в певний історичний період, включає сукупність теорій, ідей, цінностей і практик, що формують уявлення про те, як повинні функціонувати соціальні і економічні системи для досягнення стабільності, економічного зростання та добробуту. Основні компоненти парадигми соціально-економічного розвитку базуються на поведінкових теоріях, які у межах нашого дослідження охоплюють економічні теорії (класична політична економія, кейнсіанство, неокласична економіка, марксизм, інституціоналізм тощо) і соціальні теорії (соціальної стратифікації, соціального капіталу, соціальної мобільності, теорії добробуту).

По-третє, концептуальні основи онтології дослідження включають методологію, підходи та принципи. Методологія соціально-економічного дослідження базується на поєднанні філософського підходу з інструментарієм міждисциплінарного характеру (економічного та соціального), що включає аналіз даних (кількісний і якісний виміри), міждисциплінарні підходи (інтеграція знань з економіки, соціології, демографії та інших дисциплін).

По-четверте, визначення цілей, завдань і практичної імплементациї, яких прагне досягти дослідження, наприклад, досягти економічного зростання, соціальної справедливості, зменшення нерівності, сталого розвитку, ефективного регулювання економіки, розширення міжнародного співробітництва тощо.

Сформуємо концептуальні основи онтології соціально-економічних досліджень (сукупність концептів, ідей, принципів, які формують основу для певної

теорії, методології або конкретного дослідження), враховуючи перелічені детермінанти. Як зазначають О. Овдій, Г. Проскурдіна: «компоненти, з яких складаються онтології, залежать від парадигми представлення» [7]. Але практично всі моделі онтологій містять концепти (поняття, класи, сутності), властивості концептів (атрибути, роль, функції), взаємозв'язок між

концептами (встановлення залежностей, зв'язків) та додаткові обмеження (що визначаються аксіомами, у деяких парадигмах фасетами). Концептуальні основи онтології соціально-економічних досліджень визначають структуру та напрямок наукової або дослідницької діяльності, забезпечуючи систематичний підхід до вивчення певної галузі знань (рис. 1).

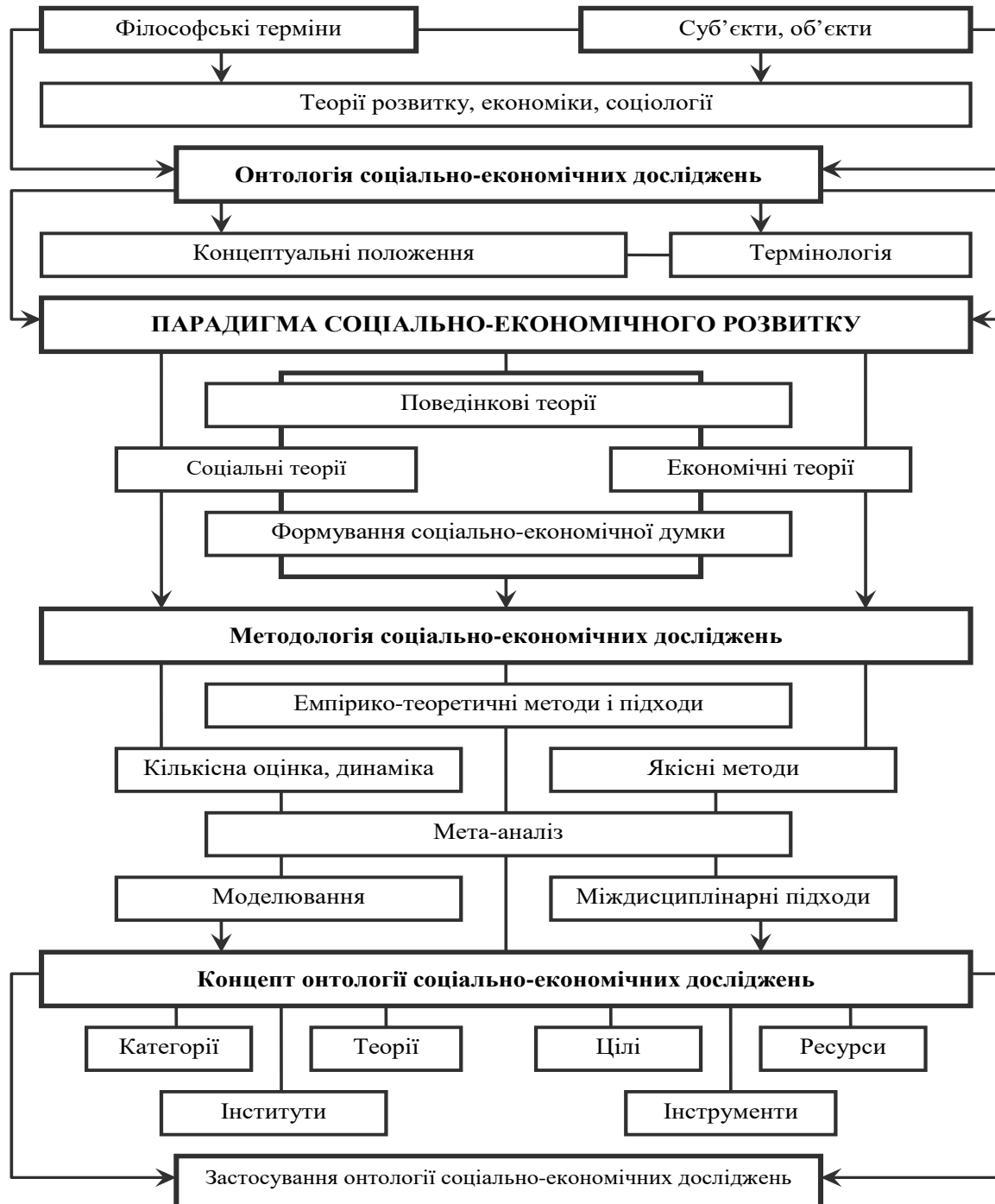

Рис. 1. Синергетичний підхід до формування концептуальних засад онтології соціально-економічних досліджень
Джерело: розроблено авторами

Концептуальні основи онтології соціально-економічних досліджень допомагають систематизувати та поглибити розуміння складних соціально-економічних

явищ, що є ключовим аспектом для розробки ефективних політик та стратегій розвитку. Концептуальний аспект онтології соціально-економічних досліджень

може розглядатися на рівні мікроекономіки, макроекономіки, геоелекономіки.

Застосування онтологій соціально-економічних досліджень полягає у розробці, впровадженні та застосуванні структурованих знань, що дозволяють систематизувати інформацію про соціально-економічні явища та процеси. Онтологія в цьому контексті є формальним поданням знань у вигляді концептуальної моделі, що описує об'єкти, їхні властивості та взаємозв'язки у певній галузі знань.

Практична реалізація онтологій соціально-економічних досліджень має такий алгоритм.

1. Розробка онтологій та ідентифікація концептів, що передбачає визначення основних об'єктів та явищ, які необхідно описати (наприклад, ВВП, ринок, підприємство, споживач, інвестиції).

2. Визначення властивостей, опис характеристик та атрибутів кожного концепту (наприклад, ціна товару, прибуток підприємства, рівень задоволення споживача).

3. Встановлення взаємозв'язків і відносин між концептами (наприклад, попит і пропозиція, конкуренція, співпраця).

4. Уніфікація термінології та визначення сумісності з іншими онтологіями (створення інтерфейсів та механізмів для взаємодії з іншими онтологіями та інформаційними системами).

5. Аналіз даних для структурування та інтерпретації великих обсягів соціально-економічних даних.

6. Моделювання соціально-економічних процесів для прогнозування та оптимізації рішень.

7. Використання онтологій для розробки інтелектуальних систем підтримки прийняття рішень, які враховують складні взаємозв'язки між економічними і соціальними чинниками.

8. Застосування в різних галузях: макроекономічні, мікроекономічні дослідження; соціальна економіка; світова економіка та ін.

9. Визначення переваг і недоліків використання онтологій.

Отже, практика онтологій соціально-економічних досліджень є важливим напрямком сучасної науки, що сприяє глибшому розумінню складних соціально-економічних явищ та процесів. Вона забезпечує системний підхід до організації знань і дозволяє ефективно використовувати їх для аналізу, моделювання та прийняття обґрунтованих рішень.

Розглянемо на практиці онтологію соціально-економічних досліджень на макрорівні (на рівні держави), яка може бути представлена як концептуальна модель, що відображає основні соціально-економічні явища, процеси та їх взаємозв'язки. Визначимо основні елементи концептуальної моделі держави з точки зору онтології соціально-економічних процесів.

До базових економічних концептів можна віднести такі показники (що можуть бути об'єктом досліджень), як: економічний розвиток, обсяг і темпи ВВП, економічне зростання, прямі іноземні інвестиції, соціально-економічні інновації та ін. (це є визначення економічної реальності). У якості соціально-економічних

(соціально-трудова аспектів) можуть виступати показники ринку праці: зайнятість, рівень безробіття, рівень доходів, продуктивність праці [8]. Соціальний концепт включає рівень життя, соціальна мобільність, пенсійна система, охорона здоров'я та ін. З точки зору А. Філіпенка [5] предметну онтологію можна розглядати через призму мистецтва економіки, тобто концептом може бути економічна (державна) політика: податкова, бюджетна, регуляторна, антикорупційна та ін. Також до базових концептів соціально-економічних досліджень можна віднести економічне середовище (бізнес-середовище), інфраструктуру, міжнародні відносини (торгівельні угоди, міжнародна співпраця, європейська інтеграція, міграція та ін.).

Важливо встановити властивості концептів (концептуалізація явищ, формування понять і категорій, які використовуються для опису та аналізу соціально-економічних явищ), наприклад, ВВП можна охарактеризувати як номінальний ВВП, реальний ВВП, ВВП на душу населення, темпи зростання ВВП; зайнятість можна розглядати на підставі рівня зайнятості, частки зайнятих у різних секторах економіки, гендерні аспекти зайнятості тощо. Відповідно рівень життя характеризує індекс людського розвитку, середній дохід домогосподарств, індекс Джині, вартість споживчого кошику.

Далі потрібно встановити взаємозв'язки між концептами, наприклад:

Економічне зростання ↔ Рівень життя (економічне зростання сприяє підвищенню рівня життя населення через зростання доходів і покращення соціальних послуг).

Ринок праці ↔ Економічний розвиток (стан ринку праці впливає на продуктивність економіки і, відповідно, на економічний розвиток).

Державна політика ↔ Бізнес-середовище (ефективна податкова та регуляторна політики створюють сприятливі умови для розвитку бізнесу).

Глобалізація (міжнародні відносини) ↔ Економічний розвиток (оскільки інтеграція в міжнародну економіку через торговельні угоди і міжнародну співпрацю сприяє економічному зростанню).

Важливим аспектом у онтології досліджень є вибір методології, яка є складним і багаторівневим підходом, що поєднує різні методи і концепції для аналізу соціально-економічних явищ. До методів дослідження соціально-економічних процесів і явищ можна віднести такі групи методів: кількісні методи, які найширше застосовуються в економічних дослідженнях (статистичні, економетричні та математичні методи і моделі, кількісний аналіз, мета-аналіз та інші); якісні методи переважно використовуються в соціології (анкетування фокус-груп, контент-аналіз, мотиваційна поведінка людей, очікування, аналіз соціального життя, соціальний експеримент інтерпретації соціальної інформації – методи, які носять нестандартизований характер); змішані методи – комбінування кількісних і якісних методів для отримання більш комплексного розуміння досліджуваних явищ; міждисциплінарні методи – об'єднують знання та підходи з різних наукових дисциплін для комплексного аналізу соціально-економічних явищ

(економіко-математичне моделювання, соціологічний аналіз, мережевий аналіз, польові дослідження та нові методи, які можуть бути застосовані в різних областях діяльності людини [8-10]. Ця методологія дозволяє дослідникам отримувати глибокі та різнобічні знання про складні соціально-економічні системи та процеси, формувати обґрунтовані висновки і рекомендації для політики та практики.

Методи соціально-економічних досліджень дозволяють глибше зрозуміти взаємодію різних факторів і процесів, а їхнє ефективне застосування ґрунтується на основоположних принципах, які визначено класичними теоретиками, такими як К. Маркс, Е. Дюркгейм, М. Вебер та ін., що дозволяє отримувати комплексне та об'єктивне розуміння соціально-економічних явищ.

Онтологічні принципи соціально-економічних досліджень розглядалися багатьма видатними вченими та філософами. Для аргументації сучасних принципів онтології соціально-економічних досліджень ми розглянули їх генезис. К. Маркс у праці «Капітал» [11] запропонував розглядати принципи структурності та взаємодії і взаємовпливу. Автор аналізував економічні структури та їхній вплив на соціальні відносини і політику. Е. Дюркгейм у праці «Правила соціологічного методу» («Les Règles de la méthode sociologique»), 1895 [12]) визначав принцип реалістичності та принцип структурності. Він вважав, що соціальні факти є реальними об'єктами, які існують незалежно від індивідуальних свідомостей і можуть бути об'єктивно вивчені. М. Вебер у книзі «Економіка і суспільство» [13], яку ще називають біблією соціологів наводить принципи ціннісної нейтральності та принцип багаторівневого аналізу. Вебер наголошував на важливості розуміння

соціальних дій через суб'єктивні значення, які надають їм індивіди, і закликав до об'єктивного аналізу соціальних явищ без власних ціннісних суджень. Т. Парсонс у книзі «Структура соціальної дії» («The Structure of Social Action»), 1937 [14]) розглянув принципи системності та взаємодії і взаємовпливу. Автор розробив теорію соціальних систем, яка акцентує увагу на взаємозв'язках між різними частинами суспільства і їхній взаємодії. Н. Луман у праці «Соціальні системи» («Soziale Systeme»), 1984 [15]) розглядав принципи динамічності та системності. Він розглядав суспільство як систему комунікацій, що постійно змінюється і розвивається. І. Валлерстайн у своїй праці «Сучасна світ-система» («The Modern World-System»), 1974 [16]) розглядав принцип міждисциплінарності та багаторівневого аналізу. Він розробив теорію світ-систем, яка поєднує економічний, соціальний і політичний аналіз для розуміння глобальних процесів. П. Бурдьє у науковій роботі «Розрізнення: соціальна критика смаку» («Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste»), 1979 [17]) визначав принципи врахування контексту та системності. Бурдьє досліджував, як культурний капітал і соціальні структури впливають на індивідуальні позиції та дії.

Ці автори зробили значний внесок у розвиток методологічних основ соціально-економічних досліджень, їхні ідеї продовжують бути впливовими і сьогодні.

Таким чином ми можемо сформулювати принципи онтології соціально-економічних досліджень, які визначають основні підходи та правила онтологічних досліджень, що використовуються для розуміння та аналізу соціально-економічних явищ (табл. 1).

Таблиця 1

Авторське бачення принципів онтології соціально-економічних досліджень

Назва принципу	Трактування
Реалістичності	Визнання існування об'єктивної реальності, незалежної від нашого сприйняття. Соціально-економічні явища розглядаються як об'єктивні процеси, що можуть бути вивчені та описані науковими методами
Системності	Розгляд соціально-економічних явищ як частини складних систем. Це включає в себе взаємодію різних елементів, таких як інституції, ринки, соціальні групи та політичні структури
Структурності	Вивчення внутрішньої структури соціально-економічних систем, зокрема їх елементів та взаємозв'язків між ними. Це дозволяє зрозуміти, як функціонують економічні та соціальні процеси в рамках загальної системи
Динамічності	Визнання того, що соціально-економічні системи є динамічними та змінюються з часом. Це вимагає аналізу процесів змін, розвитку та еволюції систем
Взаємодії та взаємовпливу	Розуміння того, що економічні та соціальні явища взаємодіють і впливають одне на одного. Це включає взаємозв'язок між економічними процесами та соціальними умовами, культурою, політикою тощо
Ціннісної нейтральності (неупередженості)	Неупереджений підхід до аналізу соціально-економічних явищ, який полягає у відокремленні особистих цінностей та суджень дослідника від об'єктивного аналізу даних
Багаторівневого аналізу	Використання різних рівнів аналізу для вивчення соціально-економічних явищ: від мікрорівня (індивідуальні дії та рішення) до макrorівня (загальносистемні процеси та структури) та до геоекономіки (міжнародні відносини)
Врахування контексту	Аналіз соціально-економічних явищ з урахуванням конкретного історичного, культурного та соціального контексту, в якому вони відбуваються. Це дозволяє краще зрозуміти специфіку та особливості досліджуваних процесів
Міждисциплінарності	Використання знань і методів із різних наукових дисциплін для комплексного аналізу соціально-економічних явищ. Це може включати економіку, соціологію, політологію, психологію та інші галузі знань

Джерело: сформовано авторами.

Ці принципи допомагають дослідникам формувати комплексне та об'єктивне розуміння соціально-економічних процесів і явищ, що є необхідним для розробки ефективних стратегій та політик у цій сфері.

Висновки. Онтологія соціально-економічних досліджень забезпечує фундаментальне розуміння складних соціально-економічних явищ і процесів, вона має широке застосування, сфера її використання має безліч напрямів. Онтологія соціально-економічних досліджень є філософським підходом, що досліджує природу і структуру соціально-економічних явищ та процесів. Вона охоплює розуміння фундаментальних категорій і концепцій, що є основою для аналізу суспільства, економіки та економічної думки. Вона включає в себе аналіз основних категорій, методологічних підходів і парадигм, що дозволяє дослідникам краще зрозуміти і пояснити реальність, розробляти ефективні

політики і сприяти сталому та інклюзивному розвитку. Онтологія соціально-економічних досліджень сучасної держави є потужним інструментом для систематизації знань та аналізу складних взаємозв'язків між різними аспектами соціально-економічного життя країни. Для упорядкування і систематизації знань ми узагальнили принципи соціально-економічних досліджень, що забезпечують структурованість знань, сприяють об'єктивності та точності досліджень, а також дозволяють враховувати комплексність та міждисциплінарність аналізу. Це допомагає ефективно організувати дослідницький процес і дотримуватися наукової етики та доброчесності. Розуміння онтології соціально-економічних досліджень дозволяє дослідникам і політикам ефективніше використовувати дані, розробляти обґрунтовані стратегії розвитку і приймати рішення, спрямовані на покращення добробуту населення.

Список використаних джерел:

- Slade-Caffarel Y. Cambridge Social Ontology: An Introduction to Social Positioning Theory (Economics as Social Theory). Publisher: Routledge. 2024. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=en&lr=&id=mB7_EAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA1998&dq=info:tcxb6M5y1YsJ:scholar.google.com&ots=FxG1aODLtZ&sig=SNYW5u-1bePZJnhqKyrwfB7RUC8&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
- Колот А.М., Герасименко О.О. Темпоральні імперативи соціально-трудового розвитку першої половини XXI ст. Економіка України. 2022. № 11. С. 03-25. URL: <https://doi.org/10.15407/economuukr.2022.11.003>
- Amaral G. C. M., Sales T. P. and Guizzardi G. Towards an Ontology Network in Finance and Economics. 2022. URL: https://ris.utwente.nl/ws/portalfiles/portal/363630403/Towards_an_Ontology_Network_in_Finance_and_Economics.pdf
- Звонар В.П. Формування онтологічної основи економічного дослідження феномена соціальної відповідальності. Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. Випуск 8. 2015. URL: <http://global-national.in.ua/archive/8-2015/03.pdf>
- Філіпенко А. Економічний світ: онтологія. Економічна теорія. 2014. № 3. С. 38-47.
- Іщенко Ю. Онтологія. Філософський енциклопедичний словник. В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ: Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис. 2002. С. 449. 742 с.
- Guarino, N. Ontologies and Knowledge Bases. Towards a Terminological Clarification / N. Guarino, P. Guaretta. Amsterdam: IOS Press, 1995. 7 p.
- Яхно Т. П. Підходи до формування моделі соціально-економічного розвитку національної економіки України. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2018. Вип. 4. С. 3-9.
- Філіпенко А. Економічний світ: методологія. Економічна теорія. 2017. № 3. С. 5-22.
- Методологія і технологія соціально-економічних наукових досліджень (у схемах, визначеннях, прикладах): навч. посіб. 3-тє вид., випр. і допов. Кизим М.О., Дороніна М.С., Хаустова В.Є. Харків. ФОП: Лібуркіна Л.М. 2022. 56 с.
- Маркс К. Капітал. Критика політичної економії. Т.1. Книга 1. Переклад з четвертого німецького видання. За редакцією Д. Рабіновича і С. Трикова. Харків. 1988. 950 с.
- Durkheim E., Les Règles de la méthode sociologique (1894), Paris, Payot, coll. "Petite Bibliothèque Payot". 2009. <https://archive.wikiwix.com/cache/index2.php?url=https%3A%2F%2Fdx.doi.org%2Fdoi%3A10.1522%2Fcla.due.reg1#federation=archive.wikiwix.com&tab=url>
- Вебер М. Государство і суспільство. Нариси з соціології розуміння. Пер. з нім. Кушнір. Київ: Вид. дім «Всесвіт». 2012. 1112 с.
- Parsons, T. (1937). The structure of social action: a study in social theory with special reference to a group of recent European writers. New York: McGrawHill Book Company, Incorporated. 817 p. https://openlibrary.org/books/OL22096408M/The_structure_of_social_action
- Luhmann N. Soziale Systeme. Grundriß einer allgemeinen Theorie. Frankfurt. 1984. 674 s.
- Wallerstein I. The Modern World System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century. New York. 1974. 410 p.
- Bourdieu P. Distinction: A social critique of the judgement of taste. Harvard university press. 1984. 613 p.

References:

1. Slade-Caffarel, Y.(2024). Cambridge Social Ontology: An Introduction to Social Positioning Theory (Economics as Social Theory). Publisher: Routledge. Retrieved from https://books.google.com.ua/books?hl=en&lr=&id=mB7_EAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA1998&dq=info:tcxb6M5y1YsJ:scholar.google.com&ots=FxG1aODLz&sig=SNYW5u-1bePZJnhqKyrwfB7RUC8&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false [in English].
2. Kolot, A.M. & Herasymenko, O.O. (2022). Temporalni imperatyvy sotsialno-trudovoho rozvytku pershoi polovyny XXI st. [Temporal imperatives of social and labor development of the first half of the 21st century.]. *Ekonomika Ukrainy - Economy of Ukraine*. 11. 03-25. https://doi.org/10.15407/econo_myukr.2022.11.003 [in Ukrainian].
3. Amaral, G. C. M., Sales, T. P. and Guizzardi, G. Towards an Ontology Network in Finance and Economics. 2022. Retrieved from https://ris.utwente.nl/ws/portalfiles/portal/363630403/Towards_an_Ontology_Network_in_Finance_and_Economics.pdf [in English].
4. Zvonar, V.P. (2015). Formuvannia ontolohichnoi osnovy ekonomichnoho doslidzhennia fenomena sotsialnoi vidpovidalnosti. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. [Formation of the ontological basis of the economic study of the phenomenon of social responsibility. Global and national economic problems]. *Mykolaivskiy natsionalnyi universytet imeni V.O. Sukhomlynskoho - Mykolaiv National University named after V.O. Sukhomlynskyi*, 8. Retrieved from <http://global-national.in.ua/archive/8-2015/03.pdf> [in Ukrainian].
5. Filipenko, A. (2014). Ekonomichnyi svit: ontolohiia [Economic world: ontology]. *Ekonomichna teoriia - Economic theory*. 3, 38-47. [in Ukrainian]
6. Ishchenko, Yu. (2002). Ontolohiia [Ontology]. In *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk - Philosophical encyclopedic dictionary*. Kyiv : Instytut filosofii imeni Hryhoriia Skovorody NAN Ukrainy : Abrys. [in Ukrainian].
7. Guarino, N. & Guaretta, P. (1995). Ontologies and Knowledge Bases. Towards a Terminological Clarification. Amsterdam: IOS Press [in English].
8. Yakhno, T. P. (2018). Pidkhody do formuvannia modeli sotsialno-ekonomichnoho rozvytku natsionalnoi ekonomiky Ukrainy [Approaches to the formation of a model of socio-economic development of the national economy of Ukraine]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy - Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*. 4. 3-9. [in Ukrainian].
9. Filipenko, A. (2017). Ekonomichnyi cvit: metodolohiia [Economic life: methodology]. *Ekonomichna teoriia - Economic theory*. 3. 5–22 [in Ukrainian].
10. Kyzym, M.O., Doronina, M.S., Khaustova, V.Ie. (2022). Metodolohiia i tekhnolohiia sotsialno-ekonomichnykh naukovykh doslidzhen (u skhemakh, vyznachenniakh, prykladakh) [Methodology and technology of socio-economic scientific research (in schemes, definitions, examples)]. (3 ed.). Kharkiv. FOP: Liburkina L.M. [in Ukrainian].
11. Marks, K. (1988). Kapital. Krytyka politychnoi ekonomii [Capital. Criticism of political economy]. T.1. Knyha 1. In D. Rabinovycha i S. Trykova (Eds). Kharkiv. [in Ukrainian]
12. Durkheim, E. (1894). Les Règles de la méthode sociologique, Paris, Payot, coll. "Petite Bibliothèque Payot") Retrieved from <https://archive.wikiwix.com/cache/index2.php?url=https%3A%2F%2Fdx.doi.org%2Fdoi%3A10.1522%2Fcla.due.reg1#federation=archive.wikiwix.com&tab=url> [in French].
13. Veber, M. (2012). Hospodarstvo i suspilstvo. Narysy z sotsiolohii rozuminnia. Economy and society. [Essays on the sociology of understanding]. Trans. with him Furrier. Kyiv: Ed. House "Universe" [in Ukrainian].
14. Parsons, T. (1937). The structure of social action: a study in social theory with special reference to a group of recent European writers. New York: McGrawHill Book Company, Incorporated. Retrieved from https://openlibrary.org/books/OL22096408M/The_structure_of_social_action [in English].
15. Luhmann, N. (1984). Soziale Systeme. Grundriß einer allgemeinen Theorie. Frankfurt, [in German].
16. Wallerstein, I. (1974). The Modern World System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century. New York [in English].
17. Bourdieu, P. (1984). Distinction: A social critique of the judgement of taste. Harvard university press. [in English].